

Bogen er smukt publiceret med gode illustrationer og velskrevet. Den er dog præget af enkelte gentagelser, og nogle analyser kunne med fordel være strammet op. At den jødiske antikhistoriker E.J. Bickermann udelod det ene n i sit efternavn efter flugten til USA er f.eks. ikke så vigtigt, at det behøves gentaget (262 n.2 og 321), og trykfejl som Jeppeson i stedet for Jeppesen (312 n.79) er få og ubetydelige. Der er således som helhed tale om en meget vigtig undersøgelse, som på flotteste vis forener næsten alle antikforskningens discipliner: arkæologi, historie, numismatik, epigrafik og religionshistorie.

Jesper Carlsen

BODIL E.B. PERSSON: Pestens gåta. Farsoter i det tidiga 1700-talets Skåna. Historiska institutionen vid Lunds universitet. Studia Historica Lundensia 5. Disputats. Lund 2001. 518 sider.

I december 2001 forsvarede Bodil Persson ved Lunds Universitet ovennævnte afhandling for doktorgraden. Begivenheden var bemærkelsesværdig, idet det er første gang, der i Norden er skrevet en humanistisk doktorafhandling om den store pestepidemi i årene 1710-13, ligesom der ikke siden 1916 (O.T. Hult) er udkommet et større værk om emnet, og for Danmarks vedkommende skal man endda helt tilbage til Mansa i 1854 for at finde noget tilsvarende.

Interessen for epidemier både aktuelt og historisk og herunder også interessen for pest har været kraftigt stigende siden 1980'erne med panepidemien AIDS/HIV, og interessen fik en ekstra stimulans med rygterne om anvendelsen af miltbrand som bakteriologisk våben i 2001.

Også i 2001 udkom de engelske biologer Scott og Duncans store bog med en nytolkning af pestens biologi (Susan Scott & C. J. Duncan: *Biologi of Plagues: Evidence from Historical Populations*. Cambridge 2001.). De har sat alvorlige spørgsmålstejn ved den (siden ca. 1908) traditionelle opfattelse af pesten som værende byldepest forårsaget af bakterien *Yersinia pestis* og spredt fra syge rotter via blodfyldte rottelopper til mennesket, men uden at de overbevisende har kunnet sætte nogen anden kendt sygdom i stedet. Bodil Persson har afsluttet manuskriptet så betids, at hun ikke har kunnet (eller ønsket) at inddrage Scott og Duncans resultater i sit arbejde eller at tage stilling til deres synspunkter, men hun holder sig til den klassiske opfattelse, samtidig med at hun erkender vanskelighederne ved at give en fyldestgørende forklaring på sygdommens adfærd, hvilket klart kommer til udtryk i den velvalgte titel

på bogen. Det skal ydermere nævnes, at forfatteren har særdeles gode forudsætning for at behandle emnet, idet hun er såvel læge som historiker, og det giver hende nogle faglige muligheder, som er de færreste beskåret

Bodil Persson har i sit arbejde først og fremmest benyttet sig af begravelseslisterne i kirkebøgerne, der for disse år er bevaret i ca. 60 % af Skånes sogne, hvilket svarer nogenlunde til danske forhold. Derudover er hun så heldig at kunne udnytte en meget stor korrespondance mellem lokale myndigheder som præster, landshøvdinge, kommandanter og magistrater på den ene side og Det skånske Generalguvernement på den anden side; en kildetype som næsten ikke findes i Danmark, hvor de sjællandske amtsarkiver helt mangler for denne periode. Dertil kommer de meget detaljerede »mantalslängder«, der registrerer hele den voksne mandlige befolkning med angivelse af bopæl m.v., hvilket er et godt grundlag for at vurdere dødeligheden og pestens spredning.

Forfatteren har gennemgået samtlige kirkebøger og hele det bevarede berettende kildemateriale på Landsarkivet i Lund samt foretaget mindre undersøgelser i centraladministrationens kilder på Riksarkivet i Stockholm. Når det kun er blevet til mindre undersøgelser i denne sammenhæng, så skyldes det, at hun allerede har forberedt en ny bog, nemlig om de offentlige forholdsregler mod pesten, hvilket kun har fået en summarisk behandling i denne bog.

Efter et par indledende kapitler om den internationale og nordiske pestforskning og en gennemgang af kildematerialet og de metodiske problemer kommer i kapitlerne 4-6 en meget nyttig beskrivelse af de andre sygdomme, som ved siden af pesten plagede befolkningen i 1700-tallet, nemlig først og fremmest kopper og mæslinger samt kighoste, men dertil kom også »feltsygen«, som Bodil Persson har givet en særlig grundig undersøgelse. Det var en sygdom, som hærgede slemt i både Skåne og på Sjælland i 1710, og som synes at have en klar sammenhæng med de store troppebevægelser, der fandt sted i forbindelse med Frederik 4.s forgæves forsøg på at generobre Skåne. Selv den danske kommandant i Helsingborg, Kristian Ditlev Reventlow, var alvorligt plaget af sygdommen, og mange mener, at dette var medvirkende til, at det gik så dårligt for danskerne i Skåne.

Specielt efter slaget ved Helsingborg den 10. marts 1710 spredtes sygdommen over store dele af Skåne og hærgede også i Helsingør samt i mange sogne på Østsjælland herunder i København og på Amager. Sygdommen blev oftest kaldt »hidsig feber«, og det er karakteristisk for den, at de syge havde meget høj feber i to til tre uger, før de enten døde eller kom sig, hvorimod pestens inkubationstid er på få dage. Efter

meget grundige analyser kommer Bodil Persson til den konklusion, at »feltsygen« var en epidemisk plettyfus, der blev spredt af lus.

Det var således befolkninger på begge sider af Øresund, der i forvejen var svækkede af hungersnød på grund af krigen, dyrtid som følge af meget dårlige høstår og en udbredt tyfus-epidemi, samtidig med at usædvanligt mange børn var døde af kopper, der sent på efteråret 1710 blev ramt af en endnu værre katastrofe, nemlig selve pesten.

Med de store strømme af flygtninge fra de svenske besiddelser i Livland og Estland, hvor russerne efter slaget ved Poltava trængte hastigt frem, kom pesten til Stockholm, hvor de første udbrud skete i slutningen af juli 1710. En måned senere var pesten i Kalmar, men først den 24. oktober (3. november efter dansk kalender) udstedte det svenske rigsråd fra Arboga en officiel forordning om pesten i Stockholm. Den danske regering reagerede ved nyheden herom helt anderledes hurtigt og vedtog på et krisemøde den 8. november omfattende foranstaltninger mod pesten. Som det skulle vise sig, så var det desværre for sent, for allerede den 1. oktober var det første pestdødsfald sket i Helsingør af en passager, der et par dage før var kommet på et hollandsk skib fra Stockholm.

Dagen før, den 7. november, havde generalguvernør Magnus Stenbock udstedt en vidtgående forordning for Skåne, der tilstræbte at afskære hertugdømmet fra ethvert samkvem med omverdenen undtagen for rejsende, som besad et gyldigt sundhedspas, hvilket nøje skulle efterprøves. Alle andre skulle underkaste sig karantæne i 40 dage.

På det tidspunkt var der dog allerede pest i den svenske flåde, som efter søslaget i Køge Bugt kom ind til Karlskrona omkring den 19. oktober, og da de udskrevne båds mænd blev hjemsendt i dagene derefter, bragte de pesten med sig til Skåne. En af båds mændene kom hjem til den lille landsby Västana i Näsund Sogn i det nordøstlige Skåne. Det resulterede i, at mellem den 23. november og 14. december blev der begravet mere end 30 personer fra Västana.

I december 1710 var der utvivlsomt pest i fiskerlejet Lappen lige nord for Helsingør, og i januar 1711 var der lige så sikkert pest i fiskerlejet Domsten lige nord for Helsingborg. Bodil Persson har nøje undersøgt en række dokumenterede eksempler på danske strandhugster i Skåne og antager, at de er mulige smitekilder. Det er dog nok mere sandsynligt, at de mange tætte familierelationer mellem folk på begge sider af den nordligste del af Øresund simpelthen har bevirket, at fiskere og færgemænd trodsede alle forbud og sejlede over og besøgte deres slægtninge på den anden side af Sundet, hvorved de desværre bragte pesten med sig. Hvilken vej smitten er gået, er det nok umuligt at sige.

I foråret 1711 udviklede pestepidemien sig for alvor, såvel i Skåne som på Sjælland. Mens det i Danmark lykkedes at begrænse pesten til Sjælland øst for en linie mellem Helsingør, Roskilde og Køge (men det var slemt nok endda), så blev næsten hele Skåne ramt, og som om det ikke kunne være nok, så blussede pesten op i Skåne (især Malmø) ikke alene i 1712 men også i 1713.

Bodil Persson gennemfører en meget omhyggelig analyse af pestens spredning og understreger det også fra andre undersøgelser kendte forhold, at sygdommen rammer meget ujævnt både geografisk og med hensyn til intensitet. Den ene landsby bliver næsten folketom, mens nabobyen næppe bliver ramt. I den ene gård uddør hele familien, mens der kun dør en enkelt på nabogården. Forfatterens hovedinteresse er de sociale forhold, og på dette felt har hun kunnet frembringe meget spændende resultater i to særligt undersøgte sogne: Strövelstorp og Ausås, hvor hver en sten er vendt. Ved at kombinere en familierekonstruktion især ud fra lister over faddere ved barnedåb med begravelseslisterne kan hun i en række tilfælde meget overbevisende vise, hvordan pesten rammer visse storfamilier, også selv om kernefamilierne bor spredt fra hinanden, hvilket efter al sandsynlighed skyldes, at de er kommet sammen til begravelser. Bodil Persson mener ligefrem, at de skånske begravelsesskikke, hvor hele familien i videste forstand kom sammen i flere dage for at drikke gravøl og et par dage senere skifte- og arveøl, var en dødbringende kultur, fordi den spredte smitten mere, end det havde været nødvendigt.

I betragtning af det enorme arbejde, der er lagt i denne detaljerede undersøgelse af de to sogne under pesten, kan det undre, at forfatteren ikke nærmere har analyseret de pestdødes alder, køn og sociale stilling i samfundet, men næsten udelukkende gengiver andres forskningsresultater.

Bodil Persson har med den foreliggende afhandling bragt Skåne frem i rækken af regionale studier indenfor pestforskningen i nyere tid, hvor ellers engelske og kontinentale undersøgelser har domineret. Det er tilmed gjort med stadigt udblik til de andre europæiske undersøgelser, således at læseren får et godt indtryk af, hvad der er almene træk ved pestepidemien, og på hvilke punkter forholdene i Skåne var specielle.

Forfatteren argumenterer i høj grad ud fra de geografiske forhold, og derfor er der naturligvis talrige kort i bogen. Mange af dem skæmmes desværre af en meget dårlig reproduktionsteknik, således at nogle er særdeles utydelige.

Bogen er usædvanlig godt dokumenteret, således at læseren aldrig er

i tvivl om, hvorfra Bodil Persson har sin viden, ligesom litteraturlisten er helt up-to-date. På den baggrund er det ubegribeligt og højst kritisabelt, at bogen ikke er forsynet med et eneste register. Der er ingen tvivl om, at *Pestens gåta* vil vække stor interesse i den internationale forskerverden, således at en engelsk udgave forhåbentlig snart vil se dagens lys, forsynet med både et sagregister og et navneregister og nogle ordentlige kort, for det fortjener den.

Karl-Erik Frandsen

GREGORY MITROVICH: *Undermining the Kremlin. America's Strategy to subvert the Soviet Bloc, 1947-1956.* Cornell Studies in Security Affairs edited by Robert J. Art, Robert Jervis and Stephen M. Walt, Cornell University Press, Ithaca and London, 2000, x + 235 pp.

Der er ikke noget, der tyder på, at strømmen af bøger og undersøgelser om den kolde krig vil høre op. Selv om der allerede er skrevet biblioteker om emnet, må det forudses, at den stadige tilgang af kilder og inddragelsen af nye forskningsaspekter også vil sikre en kontinuerlig bogstrøm i de kommende år. Dette er ud fra et forskningsmæssigt synspunkt glædeligt, men det skaber selvsagt visse orienteringsproblemer.

På den baggrund er det vigtigt at kunne slå ned på de undersøgelser, der fremlægger en ny måde at anskue den kolde krigs centrale begivenheder på og altså peger i retning af et paradigmeskift. En sådan bog er Gregory Mitrovichs bog om USA's strategi over for Sovjetunionen i årene 1947–1956. Vendt mod de gængse fremstillinger af USA's sikkerhedspolitik i disse år, der traditionelt har taget udgangspunkt i den såkaldte »inddæmningspolitik« (Containment), er det Mitrovichs hovedtese, at den amerikanske politik i sin kerne var mere subtil end normalt beskrevet, idet de amerikanske beslutningstagere fra 1948 udviklede en national sikkerhedsdoktrin, der ikke stoppede ved indæmningspolitikken, men var væsentlig mere offensiv over for Sovjetunionen end hidtil antaget. Intentionen var at befri de østeuropæiske stater fra deres afhængighedsforhold til Sovjetunionen samt at forandre/undergrave det kommunistiske system i Sovjetunionen »by measures short of war«. Denne politik – der ofte betegnes som tilbage-rulningspolitikken (rollback) – gennemførtes uafhængigt af og sideløbende med inddæmningspolitikken, der som bekendt er beskrevet indgående i undersøgelser af bl.a. John L. Gaddis. Inddæmningspolitikken var i princippet en reaktiv politik og var begrænset til de dele af verden, hvor kommunisterne ikke havde magten.